

(B) برخه: د خاوري برخي يا اجزاوي

دوهم لوست: د خاوري منرالي يا معدني مواد

اصطلاح گاني

Sand شڪه

Silt سيلت

Clay كلي

Triangle د خاوري مثلث

Tetrahedron ٽلور مخيز

Octahedron اته مخيز جسم

Cube مكعب شڪل

Dodecahedron دولس مخيز شڪل

د خاوري د منرالونو کيمياوي ترکيب او تشکيل د هر يو منرال د جوړونکي له پلوه متفاوت وي.

د شگي ذرات په خپل منځ کي زياته فاصله او ساحه لري. دا حالت ددي سبب کيږي ترڅو چي د خاوري ذرات په اوبو کي په چټکي سره له لاسه ورکول شي او ددي سبب کيږي ترڅو چي د شگي ذرات (particles) په خپل منځ کي سرا تړلي او پيوستون (bond) پيدا کړي.

سيلت نسبتاً کوچني ذرات دي چي په خپل منځ کي يو سلسله تړاو يا بانډونه منځته راوړلي شي. هر څومره چي دا تړاو يا بانډونه په آساني سره ماتيږي (تجزيه کيږي) او اوبه په خپل ځان کي د اوږدې مودې لپاره ساتلي نه شي.

کلي په نسبي توگه ډير کوچني ذرات دي چي د هغي کيمياوي ترکيب يا جوړښت ددي سبب کيږي ترڅو چي د سيلت ذرات پيوند يا بانډونه د اوبو په وړاندې ډير قوي وي او همدارنگه په خپل منځ کي يو د بل په وړاندې رامنځته کړي. دا بانډونه دومره قوي وي ترڅو چي اوبه په خپل ځای کي د اوږدې مودې لپاره ساتي او د هغي له تيريډني څخه مخنيوی کوي.

منرالونه یا معدني مواد (Minerals) د یوه علت په اساس سوری یا ماتیري، چي هغه علت عبارت دی له اوبو څخه.

شکلن معدني یا منرالي مواد له هغو تجزیه شوو کوچنیو تیگو نه عبارت دي چي د پراپسي باران د وریدو په وجه له سولیدو څخه بالاخره کوچنی تیگی (rock) رامنځته شوي دي. دا منرالونه یا معدني مواد په تدریج سره کوچني کیري ترڅو چي د شگو شکل د ځان لپاره غوره کیري. د شگی اندازه له غتي شگی څخه تر ډیري کوچنی شگی پوري او تقریباً تر د سیلت اندازې پوري دوام لري.

سیلتي معدني یا منرالي (Silt minerals) مواد هم لکه د شگو غوندي د اوبو پواسطه ماتیري (تجزیه کیري). تر ډیره ځایه سیلت د کوچنیو تیگو غوندي نه پیل کیري، بلکي د سیلت په شان پیل کوي. د سیلت ذرات د باران او نورو ایونو د ضایع کیدو په نتیجه کي تجزیه کیري. ایونونه لکه المونیم او اوسپنه له یوي ذري څخه بلي ذري ته د اوبو د جریان پواسطه حرکت کوي. هر کله چي ایون حرکت کوي، پس دا حرکت ددي سبب کیري چي منرالونه مات شي.

کلی (Clay) نسبت سیلت او شگی ته ډیر زیات ماتیري (تجزیه کیري). کلی په ډیري اسانۍ سره ماتیري دا ځکه چي د هغه جوړونکی ډیري قوي بانډونه له اوبو سره لري. په هغه صورت کي چي اوبه له منرالونو څخه حرکت کوي، پس منرال ماتیري یا تجزیه کیري .

معدني يا منرالي مواد په لاندې مختلفو شكلونو سره شتون لري. د معدني يا منرالي موادو عمومي شكلونه په لاندې توگه دي:

A. Triangle مثلث

B. Tetrahedron څلور مخيز

C. Octahedron اته مخيز

D. Cube مكعب

E. Dodecahedron دولس مخيز

د معدني يا منرالي موادو رنگونه چي د سترگو پواسطه بنکاره ليدل کيږي چي له يوه موقیعت څخه تر بل موقیعت پوري توپير کوي. د طبيعي منرالونو رنگ نسبتاً عين شی وي، ليکن:

د منرال رنگ (Mineral color) کوم چي تاسې د سترگو پواسطه کتلی شی هغه رنگ دی چي په خاوره کي د عضوي موادو عمر او نورو بيانونکی دی.

د سري خاوري منرالونه (Red soil minerals) ډير زاړه او اکسيده (oxidize) شوي وي.

تياړه منرالونه (Dark minerals) په عمده توگه هغه منرالونه دي چي د زياتي اندازې عضوي موادو لرونکي وي.

د هر يوه منرال رنگ د هغي د خاوري له رنگ پوري مربوطيږي.

د طبيعي خاورو رنگونه په عمومي توگه خاکستري وي.

يوازنی لاره چي په هغي کي د خاوري طبيعي رنگ پيدا کيږي له هغي خاوري نه عبارت دی چي په ضعيفه توگه يي نم ويستل شوی وی. داسې خاوري د غير عضوي موادو، لکه اوسپني او المونيم لرونکي وي.

بیا کتنه / خلاصه (لنډيز)

1. د منرالونو دري مختلف شکلوته لست کړئ.
2. د خاوري د منرالونو طبيعي رنگ څه دی؟
3. کوم یو منرال قوي پیوند یا بانډ تشکیلوي؟
4. کوم یو منرال ضعیفه پیوند یا بانډ (bonds) تشکیلوي؟
5. کوم یو منرال نسبتاً منځنی بانډ ساتي؟
6. د منرالونو د ماتیدنې اصلي دلیل څه دی؟
7. په څه ډول سره هر یو منرال متفاوت یا توپیري ماتیري؟